
A Freysmuth-fivérek: 18. századi életrajz-rekonstrukció kéziratok és levéltári források segítségével

The Freysmuth-brothers. Cv reconstruction based on ancient manuscripts and archived documents of the 18th century.

Rab Irén PhD
Rabiren18@gmail.com

Initially submitted March 10, 2017; accepted for publication April 7, 2017

Abstract

Digitalisation opens new era in the studies of ancient university peregrination and the students' mentality. Documents used thus far but now re-organised will open new perspectives in the scientific research. The latest discovered sources reveal many new names of devoted patriotic men of letters, systems of visiting universities, students' social networks, and parts of education. Additionally we learn also some unknown and incomplete stories about studying abroad. One of these unknown stories concerns the Freysmuth brothers of Pressburg who visited German universities. This study presents their carrier, based on documents and manuscripts which were hardly used until now as scientific references. The author follows their lives from their home city (Pozsony, Bratislava) to specific German academies and their return to their home country, to the Hungarian Kingdom. The course of their life represents a typical "Hungarus Peregrinus", that of Hungarian students who visited western universities in the 18th century.

Keywords: peregrination, Freysmuth brothers, hungarus, cv-reconstruction

Kulcsszavak: peregrináció, Freysmuth fivérek, hungarus, életrajz-rekonstrukció

1. Peregrinatio academica

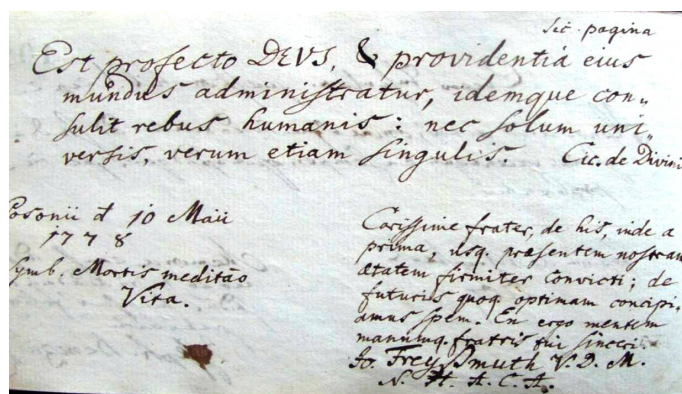
A külföldi egyetemjárás megfelelő hazai intézmény hiányában a protestáns értelmiség egyetlen magas szintű képzési lehetőségének számított a 18. század végéig. A magyarok egyetemjárásának okát azonban nem pusztán az egyetem hiányával kell magyaráznunk: a soknemzetiségű és több felekezetű két magyar hazában – Erdélyben és a Magyar Királyságban - erős társadalmi igény volt a külföldön megszerezhető tudásra. Más volt az otthoni és más a külhoni tanulmányok megítélése. A 18. század végére alig találunk magasabb pozícióban olyan protestáns teológust, író, lelkészt, tanárt, aki ne tanult volna külföldön. Rangot jelentett, megkülönböztette őket a *domi doctusoktól*, akiknek csak hazai végzettségük, és ezért sokkal kisebb társadalmi elismertségük volt.

Az egyetemi matrikulák¹ publikálásának köszönhetően szinte teljességgel név szerint ismerjük a kor magyar értelmiségi, tanult rétegét. Nevük alapján sokuk pályafutása még mindig ismeretlen előttünk. Az erdélyi peregrinusok élete a feldolgozott kollégiumi diáknévsoroknak, levéltári anyagoknak köszönhetően jobban adatolt. Szabó Miklós 2592 18. századi peregrinusról közöl több-kevesebb életrajzi adatot [Szabó-Szögi 1998], teljes életpályája viszont csak keveseknek ismert. Még rosszabb a helyzet a Magyar Királyság akadémitáival. Az evangélikus líceumok a Felvidéken voltak, az anyakönyvek, levéltárak, egyházkerületek országhatáron túlra kerültek, a megmaradt forrásanyag jó része feldolgozásra vár. Legtöbbször még mindig Szinnyi pontatlan bibliográfiáját kell elővennünk, ha az egyes személyekről információhoz szeretnénk jutni.

Sok magyarországi diákról a matrikulákba történt beíráson túl alig áll rendelkezésre információ. Ilyen ismeretlenek a Freysmuth-testvérek² is, akik közül az idősebb Johann nevét a tübingeni, a fiatalabb Josephét pedig a göttingeni és lipcsei matrikula³ őrizte meg.

2. A kutatás forrásai

Pár éve az OSZK-ban található peregrinációs emlékkönyvek részletes feldolgozása során Latzkovits Miklós egy ismeretlen tulajdonosúként nyilvántartott albumban⁴ két olyan bejegyzésre bukkant, amelyekből az albumtulajdonos személyére lehetett következtetni. A 122v oldalon Volborth göttingeni teológiaprofesszor „*mi amicissime Fresmuthi*” dedikálta inscriptioját [IAA 8409], míg a 101v oldalon magát a magyar evangélikus gyülekezet lelkészének nevező Freysmuth Johann *Fratris tui*-ként dedikált kedves testvérének [IAA 5511]. **(1.kép)** Az albumtulajdonos - Freysmuth Joseph - a göttingeni matrikula segítségével ezek után már könnyen beazonosítható volt.



1. ábra Freysmuth Johann inscriptioja öccsének, Josephnek emlékkönyvében. (IAA)

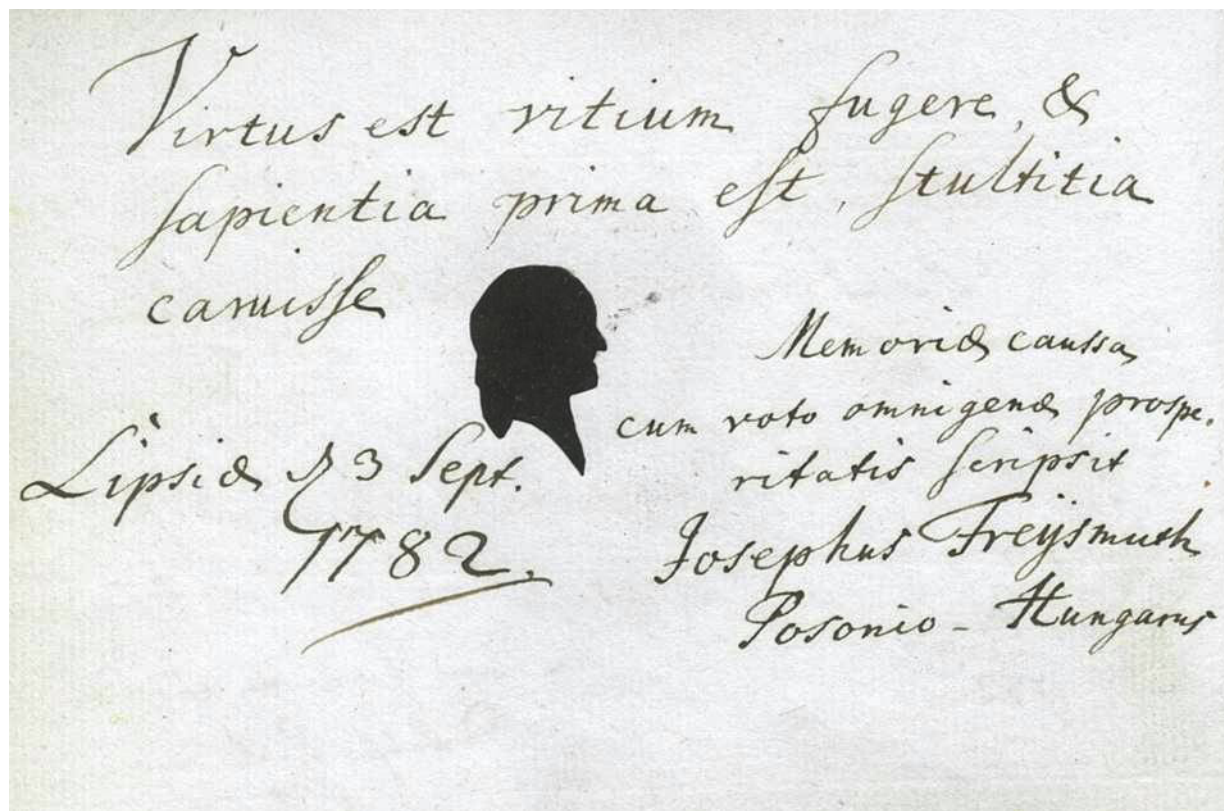
¹ Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban. Szerkeszti Szögi László, kiadja az ELTE Levéltára. A sorozatnak 2015-ig 22 kötete jelent meg.

² A Freysmuth név a forrásokban különböző változatban fordul elő: Freismuth, Freyszmuth, Freysmuth, Freyßmuth. A tanulmányban a leggyakoribb változatot (Freysmuth) használom.

³ Ezen matrikulák magyar vonatkozású feldolgozása: Tar, 2004.

⁴ OSZK Duod.Lat. 118. - Az albumról két publikáció is megjelent. Lőkös Péter ismeretlen tulajdonosúnak minősítette, Jónácsik László pedig tévesen Kriebel Sámuel gondolta tulajdonosnak. (Lőkös 2007:226-229, ill. Jónácsik 2015:93-126).. Az album az Inscriptiones Alborum Amicorum (IAA) adatbázisában teljes körűen fel lett dolgozva.

Ki lehetett az a magát *posonio hungarus*nak valló Freysmuth Joseph, aki az albumbejegyzések alapján Pozsonyban, Bécsben, Göttingenben és más német városokban a kor neves személyiségeivel – politikusokkal, költőkkel, tudósokkal – tartotta a kapcsolatot, aki maga is inscribált különböző helyeken mások emlékkönyveibe, egy bejegyzésben árnyképe⁵ is előkerült, (2.kép) de a neve az egyetemi matrikulán kívül nem található meg semmiféle adattárban, biográfiában, publikációban?



2. ábra Freysmuth Joseph sziluettje August Clemens von Schorlemer, hildesheimi kanonikus emlékkönyvében (BBA 50v)

A pozsonyi német evangélikus egyház [OL C], a pozsonyi evangélikus líceum, [UkSA] és a Magyar Nemzeti Levéltár Helytartótanácsi Levéltára [OL-HL] irataiban, a göttingeni egyetem könyvtárának kéziratárában [HANS] és levéltárában [UAG], valamint emlékkönyvi bejegyzésekben [IAA] kutatva sikerült olyan forrásokra bukkannom, amelyekből nemcsak életrajzokat tudtam rekonstruálni, hanem a kor képzési struktúrájára, kapcsolatrendszerekre, magatartásformákra, emberi viszonyokra és jellegzetes mentalitásokra is fényt deríthettem. A két Freysmuth-fiú közül Joseph volt az érdekesebb, hiszen az ő emlékkönyve maradt fent. Élete tipikus hungarus értelmiségi sorsot példáz a felvilágosodás századából: a tanulni vágyó feltörekvő polgárt, akit alkotói, vallásos ambíciók nem fűtöttek, de a kor adta lehetőségekkel élve alakította életét, csapódott emberekhez, eszmékhez, csoportokhoz.

⁵ August Clemens von Schorlemer, hildesheimi kanonikus emlékkönyve a Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften kéziratárában található. Az emlékkönyveknek nincs leltári száma (BBA 50v)

3. A Freysmuth-család

A család neve az 1720-as országos összeírásban szerepel először a pozsonyi adófizetők között. Egy évtizeddel később az apát, a szintén Freysmuth Joseph nevű pozsonyi német polgárt már posztókészítőként említik. A családfő az 1730-as évek elején nősült: első felesége Eva Maria Rosina Pittroff, második felesége a csak keresztnévvel bejegyzett Maria Susanna. A két házasságból 1733 és 1753 között összesen 9 gyermek született: 5 fiú és 4 leány. Az apa Pozsonyban az idő múlásával tekintélyes és tehetős polgár lett, 1748-ban már céhmester, aki a német evangélikus egyháznál 1743-tól templomfelügyelő, majd 1751-től gondnoki feladatokat látott el. Fiait négyéves koruktól a pozsonyi evangélikus líceumban taníttatta, külföldi akadémiákra induló két fiának költségeit - egyenként 300 forintot - maga állta. Fontos volt számára, hogy gyermekei magyarul is megtanuljanak. A keresztszülők választása a társadalmi ranglétrán való emelkedést mutatja: 1733-ban egy bevándorolt polgár (Gotman), majd egy vendéglős (Hutflöss), a 40-es években már tekintélyes pozsonyiak (a lelkész Rabbacher, Serpilius és Pilgram) tartották keresztvíz alá a Freysmuth-gyerekeket.

4. Freysmuth Johann

A család egyetlen, nyomtatott jegyzékből ismert tagja az elsőszülött fiú, Johann Maximilian, az anyakönyv szerint 1733. július 14-én született. Az ő életpályáját az evangélikus egyház ordinációs jegyzékében található önéletrajz pontosítja.⁶ Eszerint 1738-1756-ig a pozsonyi evangélikus líceumban tanult, onnan Debrecenbe ment, hogy a magyar nyelvet is elsajátítsa. (Ezt tették ebben az időben a lelkészi pályára készülő pozsonyi diákok, Debrecen ugyanis híres volt magyar nyelven való képzéséről.) 1759 végén nyújtotta be a Helytartótanácsnál útlevílkérelmét, Tübingent, Altdorfot és Erlangent jelölve meg úti célként. A kérelemhez mellékelte hatósági igazolás a család anyagi helyzetét mutatja: id. Freysmuth Joseph tiszteletre méltó, körültekintő és tehetős polgár, fia magasabb szintű külföldi tanulmányait elegendő pénzzel tudja támogatni [OL-HL C 41 Lad.A].

Freysmuth Johann 1760-62-ig tanult teológiát a tübingeni egyetemen. Ebből az időből egy albumbejegyzése ismert, iskolatársának, a pozsonyi líceum későbbi híres matematikatanárának, Sábel Istvánnak az emlékkönyvébe jegyzett be.⁷ Valószínűleg a többi diákhhoz hasonlóan ő is emlékkönyvvel indult útnak, és csak remélni lehet, hogy ez az album még mindig lappang valahol. Hazatérve az életrajz szerint ifjabb Pottornyai János nevelője volt 2 és fél évig, innen hívták Nemescsóra lelkésznek. 1766. szeptember 9-én Perlaki Gábor és Asbóth János előtt vizsgát tett, majd lelkésszé szentelték. 1775-ben Kassán tartózkodott, talán itt is lelkészi szolgálatot teljesített. „*Virtust fáradtsággal, álmom szakasztással adják és sok munkával*” írta magyarul útravalóként a Németországba készülő Budaeus János György emlékkönyvébe [IAA 7479]. Öccse albumába 1778-ban Pozsonyban jegyzett be, magát a magyar nemzet evangélikus lelkészének nevezve.⁸ Ez az utolsó híradás Freysmuth Johannról, levéltári forrásokban sem akadtam későbbi keltezésű iratokra.

⁶ Ez az életrajz indított el Freysmuth Joseph nyomába és segítette a család feltérképezésében. (EOL, Ordinációs gyűjtemény, V. 109/d. 41.sz.)

⁷ Pozsonyi evangélikus líceumi könyv- és kéziratgyűjtemény. (Lyceálna knižnica Bratislava:464)

⁸ „*Verbi Dei Minister Nationis Hungaricae Augustinae Confessionis.*” (IAA 5511)

5. Freysmuth Joseph életének rekonstrukciója

Freysmuth Simon Joseph 1741. március 19-én született Pozsonyban. Anyja a második feleség, Maria Susanna, a keresztapa Simon Hutflöss, a *zu Goldener Metze* fogadó tulajdonosa. A keresztapa után kapott Simon nevet felnőtt korától soha nem használta. 1745-1762-ig a pozsonyi evangélikus líceum növendéke volt, 1762-69-ig megszakítással Erdélyben tartózkodott, többek között a Rhédey-családnál, Ferenc fiúk nevelőjeként. 1767-ben Tübingenbe, majd 1769-ben Göttingenbe nyújtott be útlevelekérelmet. 1769-1772-ig a göttingeni egyetemen teológiát tanult. Ekkor visszatért Magyarországra, és 1782-ben indult ismét útnak: Jacob Friderick Wagner von Wagenburg osztrák nemesifjú mentoraként. Előbb a lipcsei egyetemre (1782) iratkoztak be, majd 1783-tól Göttingenben voltak. 1785 tavaszán visszaindultak Bécsbe, de útközben szerencsétlenség érte őket. Wagner meghalt és valószínűleg Freysmuth is életét vesztette.



3. ábra Egykori pozsonyi líceum mai képe

Az 1606-ban alapított pozsonyi evangélikus líceum fénykorát a 18. században érte el. Magyarország legjobb iskolájának számított, itt volt a legmagasabb színvonalú a latinoktatás. Bél Mátyás reformjainak köszönhetően a tananyag szerkezetében és tartalmában a pietista pedagógiai elveket követte, átvették a módszereket, a hallei ortográfiát és sok esetben a frankeánus iskola tankönyveit is. Bél honosította meg a külföldi újságok iskolai olvasásának gyakorlatát, 1720-tól kezdve a pozsonyi iskolában rendszeresen olvastatták a lipcsei latin és a bécsi német újságokat, hogy a modern fogalmak latin és német elnevezését megtanulják a tanulók. Az 1733-as *Resolutio Carolina* a líceumot nem érintette, Pozsony város panasa alapján 1734. januárban királyi engedélyt kaptak a fennmaradáshoz. Ettől kezdve megnőtt a diáklétszám, messze vidékekről is érkeztek a tanulni vágyók, magyarok, németek és szlovákok. A líceumnak 1735-1790 között 15 661 diákja volt, ebből a felső évfolyamon tanultak száma 7132. [Markusovszky, 1896:341] Az alsóbb osztályokban tanítók nagy része

korábban maga is pozsonyi diák volt, a felsőbb évfolyamokon pedig nagyrészt külföldi akadémiákat megjáró pozsonyi diákok tanítottak.⁹

A hat szakaszra osztott tanulási időben szakaszonként (*classis*) 2-3 évet töltöttek el a tanulók. Az alsó három szakaszban - *sexta, quinta, quarta*¹⁰ - a tanítás németül folyt, elsajátították az alapkészségeket és latinul tanultak. A *tertiába* azok léphettek, akik értettek és beszéltek latinul. A *secundában* követelmény volt a szintaxis és a prozódia, a *prima classisban* pedig már rendszerezett teológiai ismereteket vártak el. Természetesen nemcsak hittant és latin nyelvet tanítottak, a felsőbb osztályokban volt héber, görög és – Magyarországon elsőként - 1724-től francia nyelvoktatás is. Emellett filozófiát, logikát, matematikát, természettant, csillagászatot, a római klasszikusokat, földrajzot és egyetemes történelmet is tanultak a diákok. 1735-ben magyar történetírók munkáira támaszkodva bevezették a magyar történelem tanítását a honfoglalástól egészen a 18. századig, és tantestületi javaslat alapján a magyar nyelvtanítást azoknak, akik nem, vagy keveset tudtak magyarul. Külön tanárt alkalmaztak erre a feladatra, egy pozsonyi születésű, de Debrecenben tanult embert. Gondoskodtak a továbbtanulásról is. Az egyházi konvent 1754-ben a pozsonyi líceumból külföldi egyetemekre menő, lelkészi pályára készülő diákok számára általános ösztöndíj-alapot teremtett. A 12 000 forintnyi tőke kamataiból 12 akadémikus ifjút támogattak, egyenként 60-60 forinttal, és a diákokat a külföldön létrehozott alapítványok megszerzésében is segítették.

6. Freysmuth líceumi tanulmányai (1745-1762)

Freysmuth Joseph tanulmányai a líceum anyakönyvében¹¹ jól nyomon követhetőek. **(4.kép)** Nem csak őt, hanem testvéreit is négyesztendősen adták be az iskolába, ahol aztán a sextában hosszabb időt töltöttek el. A tanítás németül folyt, itt tanultak meg folyékonyan olvasni. A quintába 1750-ben került, ahol az írás és számolás mellett elkezdődött a latin tanulása is. A quartát az előírt 1-2 év helyett 4 év alatt végezte. Bár a hittant itt még németül tanulták, a beszélgetések már latinul folytak. Ez az osztály volt a vízváltó, a tanulók egy része a quarta után befejezte tanulmányait, az öt Freysmuth-fiú közül három nem tanult tovább. Húsvét és pünkösd között nyilvános vizsga volt, amelyre heteken keresztül készültek. Az egyházi konvent előjárói előtt vizsgáztak a diákok, és csak ha a vizsga sikerült, kerülhettek feljebb.¹² A tanulók létszáma az alsó három osztályban igen magas volt, 40-60 fő között mozgott, de például 1746-ban a sextában 74 főt jegyeztek. A három felső osztályt Joseph az előírt 2-2 év alatt teljesítette. 1756 októberében helyezték át a terciába, melynek tanára Stretsko János György (1729-1795) subrektor volt, a secundában ugyanő már konrektorként tanította. Stretsko is göttingeni diák volt, 1748-1752-ig teológiát és bölcséletet tanult Burgstaller-ösztöndíjjal,¹³ 1771-től ő lett az iskola rektora, vezetése alatt a pozsonyi líceum

⁹ Az iskola rektorai: Bél Mátyás (1714-18), Marth Mátyás (1719-1721), Beér Frigyes (1721-1747), Tomka Szászky János (1747-1760), Benczúr József (1760-1770) és Stretsko János György (1771-1796) voltak

¹⁰ A továbbiakban az egyes évfolyamokra az eredeti latin elnevezéseket használom.

¹¹ Az anyakönyvébe a tanuló neve mellett életkorát, származását, előtörténetét is bejegyezték, valamint általában azt is, mi történt vele a tanulmányok befejezése után. (UkSAV: Matricula Scholae Posoniensis Evangelicae)

¹² A líceum kéziratárában rátaláltam Freysmuth egyik vizsgalapjára. (UkSAV: Ephemerides)

¹³ Az ösztöndíjat Burgstaller Kristóf pozsonyi tanácsnok özvegye 1500 tallér alaptőkével alapította 1747-ben, évenként 1 teológus diák göttingeni tanulmányainak támogatására. Az ösztöndíj létrehozásában nagy szerepe volt a Göttingenben tanító Segner professzornak, aki maga is pozsonyi volt.

megerősítette első helyét az evangélikus oktatási intézmények sorában. Stretsko alapította a Magyar Társaságot és sokat tett a magyar nyelv előmozdítása érdekében.

Num.	Nomen.	Patria.	Genus.	Aetas.	Adven.	Disca.	Mores.
20.	Georg. Ideon Payer	Poson.	Caupo.	10.	Transl. ex A. P. 29. Mai.	Transl. ad M.	Tardioria indolis.
21.	Christoph. Theoph. Drezler	—	Pannifex	11.	—	Transl. in A. M.	—
22.	Alexand. Menzsa	Com. Heveg.	Nobil.	11.	—	Valed. iturusa suos.	Compositura diligens.
23.	Simon. Joseph Freysmuth.	Poson.	Pannifex	11.	—	Valed. iturusa Nauos.	—
24.	Joseph. Morocz.	Walloköz	Nobil.	13.	—	Emas abrog. valedictione.	—
25.	Joh. Mich. Bend.	Poson.	Quis.	12.	—	Dimissio ad Hung. filio, admodum erudit.	—
26.	Johan. Baku	Palota.	—	—	—	—	—

4. ábra Freysmuth Joseph neve a pozsonyi matrikulában, 1752. (UKSAV: Matricula Scholae Posoniensis Evangelicae)

A prima classisban 1760-tól Benczur József (1728-1784) alatt tanult Freysmuth Joseph. Benczur korábban Jénában és Halléban járt öt évet, ahonnan hazatérve a késmárki gimnázium igazgatójává választották. 1760-1770-ig volt a pozsonyi líceum rektora, 1776-ban pozsonyi városi tanácsos lett, és ő képviselte az evangélikus iskolákat 1782-ben a II. József által összehívott tanácskozáson. A prima classisban a diákokat két csoportra osztották, teológusokra és világi pályára készülőkre, e szerint osztották fel a tananyagot is. Közösen tanulták a rendszeres és vitázó hittant, a történelmet, földrajzot és a bölcseletet. Latin szónoki és írásbeli gyakorlatokat tartottak, melyben világi és egyházi beszédekkel kellett készíteni. A világi pályát választók ezen kívül logikát és mennyiségtant is tanultak, Cicero fordítottak. A teológiára igyekvők a Bibliát héberül és görögül elemezték, egyházi beszédek készíttettek magyarul, németül, latinul és szlovákul, hogy hivatásukat majdan minden nyelvű hívő számára gyakorolhassák. Ez a szint már elsősorban azoknak szólt, akik külföldi akadémiákra készültek.

7. Peregrinációra várva (1762-1769)

Freysmuth Joseph 1762-ben 55 társával együtt fejezte be tanulmányait. A matrikulában a nevéhez a következő megjegyzést fűzték: “concessit in Transilvaniam Vngarica linguae caussa”.¹⁴ Külföldi akadémiaira menni ugyanis nem volt mód, a hétéves háború következtében kialakult nemzetközi helyzet miatt a Helytartótanács 1762-1766 között szüneteltette az

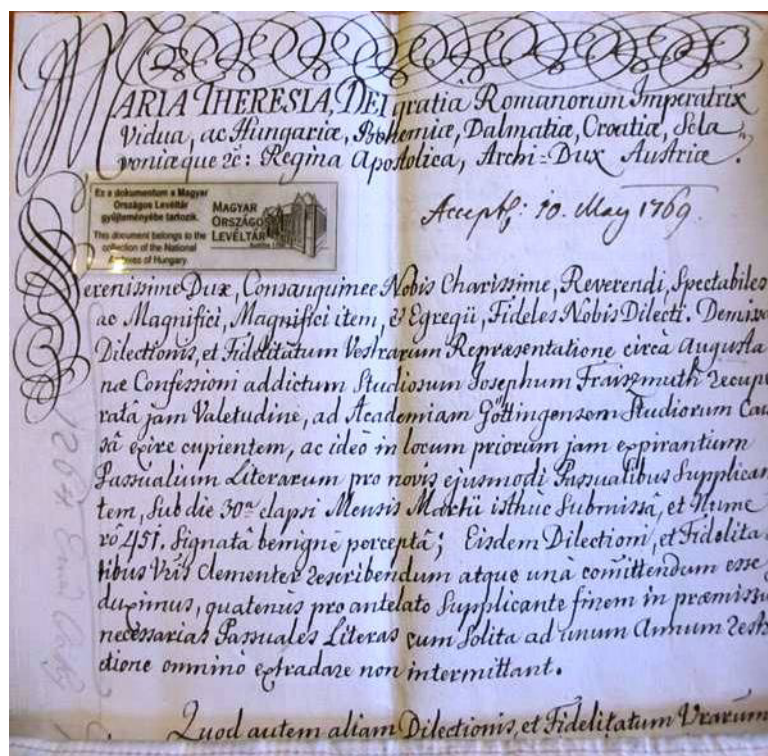
¹⁴ Erdélybe indult magyar nyelvet tanulni.

útlevelek kiadását.¹⁵ Erdélyi tartózkodásáról kevés információnk van. Találkozott Cornides Dániellel, a bátyjával egyidős, egykori pozsonyi diákkal. Cornides eddig feldolgozatlan emlékkönyvében Freysmuth kolozsvári bejegyzését olvashatjuk.¹⁶ Minden bizonnyal Cornides járt közbe, hogy nevelői állást kapjon a Rhédey-családnál 1767 végén. Rhédey Zsigmond özvegye, báró Wesselényi Kata 1756-ben született Ferenc fia mellé fogadta nevelőnek Freysmuthot. Rhédey Ferenc - Franciscus comes de Kis Rhede - 1776-ban Göttingenben tanult, de ide már Csernátoni János kísérte el. Cornides Freysmuthot erdélyi tartózkodása alatt valószínűleg más ajánlásokkal és pénzszerzési lehetőségekkel is támogatta. 1767. augusztus 3-án Pozsonyban úti passzust kérvényezett Tübingenbe tervezett teológiai stúdiumokhoz. A tanulmányok költségeit az édesapa 300 forinttal állta. Az engedélyt október 17-én megkapta, mégsem indult útnak. Visszatért Erdélybe Rhédeyékhez egy évre, talán hogy pénzt gyűjtjön a hosszú külföldi úthoz. 1769 februárjában viszont már Bécsben találjuk, támogatókat, kapcsolatokat keresett. Márciusban derült ki, hogy a korábbi úti engedélye nem érvényes, és a frissen benyújtott hosszabbítási kérelmét - most már Göttingenre módosítva - az uralkodó elutasította. Ekkor – március 30-án – kérvényt írt, melyben a tervezett tanulmányok eltolódását magyarázza, betegséggel, közbejött megbízatással.¹⁷ Nem várta meg, míg új engedélyt kap - ezt 1769. május 10-én írta alá Mária Terézia - április végén útnak indult. **(5. kép)** Búcsút vett tanáraitól, egyházi feljebbvalóitól, diáktársaitól, barátaitól. Mindezt már az év elején vásárolt peregrinációs album bejegyzései őrzik, melyek megbízható és részletes forrásul szolgálnak élete következő szakaszára.

¹⁵A külföldi akadémiákon tanulni kívánó protestáns diákoknak 1725-től kellett útlevelet kérniük, melyet a helyi hatóságon át Bécs hozzájárulásával adott meg a Helytartótanács. (Kosáry, 1983:128) Az 1743-1779 közötti útlevelekérőket az MNL-OL adatbázisában lehet keresni.

¹⁶ OSZK Kézirattára, Okt.Germ.249

¹⁷ A sajátkezűleg írott kérvényre Freysmuth Johann aktacsomójában bukkantam rá az Országos Levéltárban. Freysmuth Johann neve alatt található Joseph összes peregrinációs irata.[OL HL C 41, Lad.A.].



5. ábra Freysmuth Joseph úti engedélye

8. Az emlékkönyv¹⁸

A szokásos nyolcadrét formátumú könyvecske bőrkötésén körben aranyozott virágdísz fut, gerince 5 egyforma egységre tagolt, a másodikban gót betűkkel a *Stammbuch* felirat olvasható. 147 később megszámozott lapból áll, és összesen 154, 1769. február 28. és 1785. március 22. között keltezett inscriptiot tartalmaz. A bejegyzések többsége Bécsben (25), Pozsonyban (27) és Göttingenben (59) keltezett, a többi hely a Bécs és Göttingen közötti útvonal mentén található. A bejegyzők diákok, professzorok, fontos emberek, néha alkalmi ismerősök: peregrinációs diálalbum Freysmuthé. Az incriptiok többsége latin nyelvű, szentenciák vagy klasszikus szerzők idézése 91 esetben. Ezen kívül 38 német, 11 görög, 6 francia, 5 kétnyelvű és mindössze 1 magyar nyelvű incriptio található benne. A bibliai idézetek a legnépszerűbbek: tizenháromszor citálják, Horatiust tizenkétszer. A szórás a bejegyzés helyszínére bontva még inkább egyértelmű: a Bécsben illetve Pozsonyban keltezett bejegyzések 75 %-a latin nyelvű, ugyanez Németországban már 33 %-ra csökken. Itt szinte csak a professzorok és a magyar teológus diákok használták a latin nyelvet és olykor a görögöt (91%), még a német teológusok is a német nyelvet részesítették előnyben (57 %). Ez összefüggésben lehet a magyarországi értelmiségi nyelvhasználattal, de azzal is, amit Göttingenben Michaelis professzor sajnálkozva állapított meg: a diákok latin nyelvtudása az egyetemi közegben is egyre romlik. [Tütken, 2005:282]

¹⁸ Az emlékkönyv provenenciája homályos, 1953. július 4-én a szerzetesi könyvtárak államosítása következtében ömlesztett anyagként került a Széchényi Könyvtárba.

9. Az első peregrináció (1769-1772)

Bécsbe azért indult, hogy küszöbön álló peregrinációjához támogatókat, ajánlóleveleket szerezzen. Az inscriptiók alapján körülbelül 2 -3 hét alatt 20 datált és talán további 3 keltezés nélküli bejegyzést gyűjtött be itt. Megfordult az udvarnál, udvari tanácsosokat és befolyásos külföldi ágenseket keresett fel. A bécsi protestáns követeknek nagy szerepük volt az utazási tilalom megszüntetésében, és ajánlóleveleket is lehetett tőlük kérni. Freysmuth felkereste Christophorus Gerhardus Suke-t, a svéd király bécsi követét, J. A. Burchardi dán egyházi legátust, Voezel bárót, aki a braunschweig-lüneburgi hercegség követe volt és a belga képviselőben az udvarnál lévő Johann Friedrich Mieget. Suke már legalább 30 éve élt Bécsben, és a peregrináció előtt álló hungarus diákok gyakran keresték fel támogatásért. Mieg szoros kapcsolatot ápolt az itteni felvilágosult szellemű magyarokkal, akiknek tudását és bátor hangú írásait igen tisztelte. Ők vezették be a *Három sashoz* elnevezésű szabadkőműves páholyba. Mieg a német felvilágosodásnak meghatározó tagja volt, prédikációiban és írásaiban sürgette a felekezetek közti kiegyezést és a polgári emancipációt.

Freysmuth ajánlólevelekkel ellátva tért vissza Pozsonyba. Készült az útra, búcsúzott. Felkereste volt tanárait, diáktársait, az evangélikus egyház elöljáróit, a városi ismerős hivatalnokokat. A pozsonyi vizitekre magával vitte emlékkönyvét, 1769. március 17. és április 13. között 26 bejegyzést gyűjtött össze, ebből hét az alma mater tanáraitól származik. Mindenkihez elment, aki a sextától a primáig tanította. Minden bizonnyal a köszönetnyilvánítás és búcsúzás mellett tanácsokat is kért az egyetemjárásához. A pozsonyi evangélikus egyház elöljáróit – Dobay Györgyöt, Klein Mihályt, a rangidős Ribiny Jánost és Mossotzy Institoris Mihály magyar-tót lelkészt – is felkereste, teológus diáknak ez kötelező volt. A lelkészek bejegyzései nem olyan változatosak, mint a tanároké, minden ismert inscriptiojukban általában ugyanazt citálták. A Freysmuth albumába beírt sorok a teológusi köteleességekről szólnak. Azt gondolhatjuk, hogy a külföldi akadémiaira induló diákot emlékeztetik: az egyház visszavárja.

A pozsonyi bejegyzők között külön kell szólnunk a városi hivatalnokokról. Vázsony György Mihály és Halász István neve gyakran fordul elő a peregrinációs akták között. Vázsony a városi hivatalban jogász, Halász István pedig pozsonyi ügyvéd volt, ők jártak el a Helytartótanácsnál az útlevél- és hosszabbítási kérelmek benyújtásában. Windisch Károly Teofil a bejegyzés idején városi tanácsos volt, a tanuló ifjúság idolya. Windisch kiterjedt levelezést folytatott a kor ismert tudósaival, tudós társaságok tagja volt. Pozsonyban ő alapította a *Hallgatagsághoz* elnevezésű szabadkőműves páholyt, de mesteri fokozatát valószínűleg Bécsben nyerte.

Magyarországról Göttingenbe két útvonalon lehetett eljutni. Az egyik Bécs felé, a Duna völgyében haladva Nürnbergig a Bécs-Nürnberg postakocsival, majd innen a Nürnberg-Hamburg postakocsival Bamberg és Kassel érintésével Göttingenig. Ez az út mintegy 2-3 hetet vett igénybe és szerény körülmények között is belekerült 30 forintba. A másik Bécsből Prága érintésével Drezda, Lipcse, Halle, Jéna útvonalon ért el Göttingenbe. Ez gyorsabb volt és olcsóbb is. Freysmuth ezt az utat választotta. Jénában tíz ott tanuló magyar diák írt az emlékkönyvébe. Valamennyien a királyi Magyarországról érkezett teológushallgatók voltak, többségük 1767-ben, közvetlenül az utazási moratórium megszűnése után indult útnak.

Ismerték egymást Pozsonyból és Sopronból, természetes volt, hogy Freysmuth megállt itt néhány napra, hogy együtt múlassák az időt. A bejegyzések tanúsága szerint nem maradt sokáig Jénában: hét inscriptio május 5-én, egy 8-án, kettő keltezés nélkül született. A bejegyzések nyelve - mint a magyar diákoknál általában - a latin. De Jénából való az album egyetlen magyar nyelvű inscriptioja [IAA 5539]: Wilfinger János, a „*Szent tudománynak gyakorlója*” „*nemzetes és tudós barátjának ... minden gondolható szerentsét és tanulásiban áldott előmenetelt*” kívánt. „*A ki hazájának igazán szolgált, nemes az.*” – vallotta Wilfinger, aki hazájába visszatérve Kapolcson és Sopronban szolgált Istent és a hazáját. A jénai bejegyzők közül Coroni Frigyes, Ruprecht Teofil és Semmelweis Sámuel neve lett ismertté az evangélikus egyház szolgálatában. A jozefinista Coroni a gömöri kerület, Ruprecht Modor lelkésze volt, Semmelweis pedig előbb a soproni líceumban tanított, mint konrektor, majd a város lelkésze lett. Mindhárman német anyanyelvűek voltak.

10. Göttingen

Freysmuth József 1769. május 17-én iratkozott be a göttingeni egyetem teológiai karára. Hat szemesztert járt végig, az eredetileg egy évre kapott útlevelére két alkalommal, 1770. augusztusban és 1771. május 1-jén nyújtott be hosszabbítási kérelmet a Helytartótanácsnál. Érkezésekor mindössze 5 magyar diák tanult itt, aminek az oka nemcsak az úti engedélyek szüneteltetése volt: Bécsben nem nézték jó szemmel a Göttingenbe indulókat. Az apjától útravalóul kapott 300 forint a 3 évig tartó tanulmányok fedezésére szűkösen volt elegendő. Három éven keresztül hallgatta a teológiai kar előadásait. Ez azt is jelenti, hogy teljes képzést kapott, hiszen az egyetem ajánlásában három év szerepelt tanulmányi időnek, és a professzorok is hároméves programokat készítettek elő. Ha kapott bizonyítványt, azt magával vitte. A bizonyítványt a diák kérésére a prorektor állította ki, 5 tallér ellenében, másolatot nem kellett róla készíteni. (Ennek ellenére az egyetemi irattárban 1736-1779 közötti évekből mintegy 200 bizonyítvány található, köztük néhány hungarusé is.¹⁹)

Freysmuth emlékkönyve lehet támpont arra, hogy kiket hallgatott a göttingeni egyetemen. A tanulmányok befejeztével, 1772. április végén – május elején 11 tanárt²⁰ keresett fel: a teológiai kar négy professzorát és Gerling adjunktust, aki 1769-73 között a második egyetemi lelkész és 1771-től privátdocens volt. A további hat professzor inscriptioja azt mutatja, hogy Freysmuth az áthallgatók közé tartozott. Felkereste Johann Georg Federt (1740-1821), akinél valószínűleg már érkezésekor vizitált. Federt Berzeviczy Gergely jó tíz évvel később „*a legfinomabb emberismerőnek és a legnemesebb férfiúnak*” nevezte, akiért rajongtak hallgatói, és aki szabadkőműves ajánlással látta el a hozzá fordulókat. Feder logikát, metafizikát, filozófiatörténetet és filozófiai morált tanított, nyilvános disputációin antik filozófusokról és bölcséleti kérdésekről vitatkoztak. Az ekkor már jóval 70 fölött járó Samuel Christian Hollmann filozófiaprofesszor volt, de nála például természettant is lehetett tanulni.

Johann Beckmann alig volt idősebb Freysmuthnál, de már 1766-ban rendkívüli professzor lett a filozófiai karon. Diákként itt tanult, eredetileg teológiát, de onnan hamar átpártolt a

¹⁹ Fekete Ferenc, Halmágyi István, Perlaki Gábor, Toldalagi László, Torkos Károly és Sachsenfeld Károly bizonyítványai vannak meg az irattárban. (UAG, Abgangszeugnisse der Studierenden 1736-1779.)

²⁰ A göttingeni professzorok listáját ld. Ebel, 1962.

természettudományokhoz. A frissen kinevezett ordinarius Freysmuth emlékkönyvébe még az összes titulust bejegyezte - *profes/sor/ ordin/arius/ Oeconomiae, Societ/atis/ scient/iarum/ Gottingen/sis/ Academ/iae/ naturae curios/orum/, Academ/iae/ scient/iarum/ Norvegiae, Societatum oecon/omiae/ Cellensis, Palatinae, Lausatiae et Societ/atis/ Latinae Marchico-Badensis sodalis* - később erre már nem volt szüksége. *Auditori atque amico*, írta a dedikációban [IAA 5158].

Freysmuth történelem iránti érdeklődését a história két neves professzorának autográfja mutatja. Johann Christoph Gatterer egyetemes történetet és diplomatikát tanított, Schlözer eredetileg teológiát végzett Göttingenben, de 1770-ben a história professzoraként került vissza. Még nem a későbbi nagy tekintélyű professzor, felkínált collegiumai mutatják, hogy tapogatózik, mit is tanítson. Schlözertől 1772. május 4-én búcsúzott el Freysmuth. Az autográf - amelyben a nála mindössze hat évvel idősebb professzor legjobb végzős hallgatójának nevezi - egyébként nem az albumból való, véletlenül bukkantam rá az egyetem kéziratárában, egy emléklapokat tartalmazó dobozban [IAA 8679]²¹ A dedikáció – *Freysmuthium* – egyértelműsíti, hogy kihez szól Schlözer. Nehezen képzelhető el, hogy emlékkönyve nélkül ment volna Freysmuth elbúcsúzni, és egy alkalmi papírlapot nyújtott volna át dedikációra. Valószínűbb, hogy az emlékkönyvből valamikor kivágták a lapot, így kerülhetett a gyűjtőhöz. Talán az emlékkönyvből kivágott többi lap is értékesebb dedikációt tartalmazott.

A göttingeni három év alatt 43 diák inscriptioja került az emlékkönyvbe, a göttingeni matrikula segítségével [Selle 1937] két kivétellel sikerült azonosítani őket. 26 bejegyző német, 13 teológiát és 11 jogot tanult. Érdekes, hogy a jogászok között több a latin nyelvű inscriptio (7), mint a teológusoknál (5). A teológusok szívesen citáltak németül: a divatos érzékenység kultuszával kapcsolatos verseket, kortárs német költőket: Opitzot, Gellertet. A bejegyzők között van három *hainbundos*²²: a Miller-fiúk és Reimherr, a szintén *hainbundos* Wehrs albumába viszont Freysmuth jegyzett be, ráadásul magyar jelmonddal.²³ Mindez Freysmuth irodalmi érdeklődését mutathatja. A német bejegyzők nagy száma arra enged következtetni, hogy Freysmuth jól integrálódott a göttingeni társaságba, nemcsak teológusokkal és nemcsak honfitársaival barátkozott. Két további inscriptio is ezt támasztja alá: a professzori rangban lévő istálló-mester, Johann Heinrich Ayrer és J. C. Müller kocsmáros búcsúsorai. Ayrer nem adott még ekkor órákat, vele a lovaspályán lehetett találkozni, kocsmárostól inscriptiot kérni pedig nem volt szokásban. Mindketten németül búcsúztak a pozsonyi diáktól, utóbbi életvezetési tanácsokkal látta el: „*Keinen Menschen viel getraut, / Rettlich aber und gerecht, / Niedrich, doch nicht gar zu schlecht, / nicht zu gross und nicht zu klein, / Still und doch berett dabey, / Viel Gedult und etwass gelt, / Führet durch die gantze Weldt.*”²⁴ [IAA 7284]

²¹ HANS Hist.lit. 48h 32,

²² 1772-ben Göttingenben alapított irodalmi kör.

²³ „Édesek az Úrért való szenvedések!” [IAA 8135].

²⁴ Senkiben nagyon ne bízzál / védetten élj és igazul / ha szűkös is, nem túl rosszul / ne túl nagyon, túl kissé sem / csöndesen, de tette készen / egy kis pénzzel, türelemmel / a világban így vezettess

A 16 hungarus bejegyzőből 12 teológus volt, 3 jogász és egy orvosjelölt. A Bibliát görögül (3), antik klasszikusokat latinul idézték (8), és csak az erdélyiek használták a német nyelvet. (3). Emellett egy francia és egy angol idézet fordul elő. Az albumba egy kivétellel minden hungarus bejegyzett, aki Freysmuth hároméves tanulmányi ideje alatt Göttingenben tanult. Nem voltak sokan (10), a hetvenes évek elején még kevesen jelölték úti célként a Georgia-Augustát. Aki erre járt, azért benézett, hogy felkeresse honfitársait. Ez idő alatt hét átutazó fordult meg Freysmuth társaságában: a Marburgból átlátogató Basa István és Simon Sámuel; Dietrich Martin, aki öt németországi akadémián folytatott orvosi tanulmányait éppen befejezte, Closius Martin valamint a Baseltől érkező Kónya Ferenc, báró Toldalagi László és Pap Mihály. Toldalagi 1776-ban ismét felkereste Göttingent, Freysmuth egykori erdélyi tanítványával, Rhédey Ferencsel együtt iratkoztak be.

Freysmuth 1772. június elején a másik útvonalon indult haza, útközben többször megállt. Meglátogatta diáktársait, akikkel Göttingenben barátságba került: Alexander Sartorius már Hessen-Hanau udvari- és kormány-jogtanácsosként dedikált: „*Das Glück Ihnen, Wertgeschätzter Freund! Bey Ihrer Durchreise durch mein Vaterland, als einen alten academischen Freund noch einmahl umarmen zu können*” [IAA 5877]; a Wiesmeyer-testvérekkel kellemes időt töltött Regensburgban. Giessenbe egykori tanára, a vele egyidős Schulz kedvéért látogatott el. Schulz a teológia privátdocense volt, innen hívták meg professzornak a giesseni egyetemre. Kasselban Freysmuth felkereste a pozsonyi Matsko Mátyást (1717-1796), a helyi csillagvizsgáló vezetőjét, egykori Segner-tanítványt. Meglátogatta a Marburgban tanuló magyarokat: Szondy Györgyöt, Szathmári Istvánt és Kis Imrét. Hungarus megjelölés a nevek mellett, és jelmondat a honvágyról a haza igyekvőnek: „*Amore Patriae unus-quisque trahitur*”. [IAA 5498] A többi bejegyzés evangélikus lelkészekről származik, Frankfurtban, Hanauban, Wertheimben, Nürnbergben járt a parókiákon. Nem derül ki, hogy ajánlólevéllel vagy anélkül, állást vagy csak szállást keresett. Július 20-án érkezett Bécsbe és innen hamarosan tovább ment Pozsonyba. A bejegyzések alapján egy év múlva fordul elő ismét Bécsben. Az albumba ekkor beírt három személyből kettő orvos: Philipp Seip és Daniel Günther. Seipet Göttingenből ismerte, talán ezért kereste fel. Podmaniczky I. Sándornál minden bizonnyal állásügyben kilincsel.

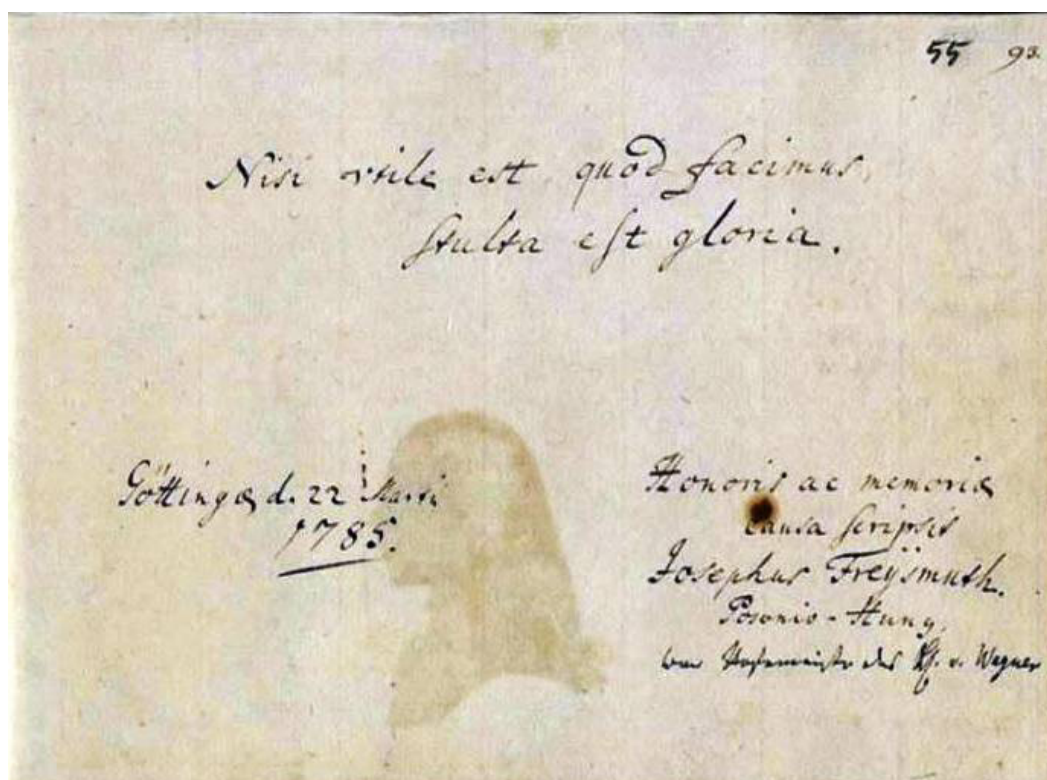
11. A második peregrináció: 1782- 1785

Az elkövetkezendő hét évről nem sokat tudunk. Az emlékkönyv pihent, egyedül lelkész bátyja írt bele Pozsonyban 1778-ban. „*Fratris tui, Jo. Freyssmuth*” szól a dedikáció, ez segített az albumtulajdonos személyének azonosításában. [IAA 5511]

Freysmuth Joseph nem lett lelkész, sem tanár, nem alapított családot és levéltári források sem árulnak el semmit róla. Talán nevelői vagy titkári állásokat vállalt előkelő családoknak, míg végül egyik növendékével 1781 őszén a lipcsei egyetemre indultak. Wagner von Wagenburg családja újszülött nemes volt, az apa a császári adminisztrációban végzett szolgálataiért nyerte el az örökletes lovagi címet. Ilyen ranggal nem szoktak nevelőt küldeni külföldi akadémiára induló ifjú mellé, de a Wagner család nem sajnálta a pénzt. Egy évet Lipcsében tanultak, innen Freysmuth a jól ismert Göttingenbe vezette tanítványát.

Két és fél évet töltöttek a göttingeni egyetemen. Wagner jogra iratkozott, Freysmuth még mindig teológusnak nevezte magát, és az 1769-es matrikuláció adataival fordul elő a

lakcímjegyzékben.²⁵ Annak idején minden szemeszterben költözködött, olcsóbb és jobb lakás reményében. Most végig ugyanabban a házban laktak, és ez a tehetős diákokra jellemző: jó pénzért jó minőségű lakásokat béreltek, ahonnan nem kívántak elköltözni. A társaság is más: Berzeviczy Gergely, a két Teleki-gróf, három báró: Szirmay András, Podmaniczky Sándor, Kemény Sámuel – csupa előkelő főúr. Jogot tanulnak és *cameráliá*²⁶t, olyan ismereteket, amire a haza fejlesztéséhez szükség lehet. Velük vannak a 'hofmeisterek' is. Mert az időt társadalmi kötöttség nélkül, közösen, egy társaságban mulatták. Freysmuth akadémia korából való emlékkönyvét magával hozta, de már alig gyűjtött bele aláírásokat. Az ő inscriptióit viszont Berzeviczy, Podmaniczky, és von Schreeb emlékkönyvében olvashatjuk. Leopold von Schreeb észak-német nemes volt, és emlékkönyve tanúsága szerint előszeretettel barátkozott a magyarokkal: a társaságból nyolcan írtak bele. Schreeb a bejegyzők nevét később életrajzi vonatkozású adatokkal egészítette ki. Így lett az ő emlékkönyve [HANS Hist.lit.48r] kulcs Freysmuth Joseph életének megfejtéséhez. „Bécsből Magyarországra tartva szerencsétlen módon életét vesztette” [IAA 8616] írta be utóbb Wagner von Wagenburg neve mellé. Freysmuth nevéhez emlékeztetőül ennyit: „Wagner von Wagenburg nevelője” [IAA 8341]. (6.kép) Miután Freysmuth életéről semmi későbbi adatunk nincs, joggal feltételezhető, hogy a balesetnek ő is áldozatul esett.



6. ábra Freysmuth inscriptioja Leopold von Schreeb emlékkönyvében (IAA 8341)

²⁵ Freysmuth 1769-72 között minden szemeszterben lakást váltott: időrendi sorrendben lakott Vehrens hadnagynál, Voigt parókakészítőnél, Pfeil kerékgyártónál, Pieper fehértímárnál, Müller szücsmesternél és Jaeme táncmesternél. Wagnerral végig Wilternél béreltek lakást a Buchstraßen. Ennek a lakásnak a minőségét jelzi, hogy őket követően a Teleki grófok bérelték ki. (Logis Verzeichnis: UAG)

²⁶ Államháztartástan.

12. Összegzés

Freysmuth Joseph életrajzi rekonstrukciójával a célom egyfajta modell felállítása volt: megmutatni, hogyan lehet elsősorban az emlékkönyvek segítségével a peregrinusok életútját, gondolkodásmódját, kapcsolatrendszerét feltárni és milyen egyéb forrásokkal lehet az így nyert információkat kiegészíteni. Azt is látnunk kell, hogy a kutatás a digitális adatfeldolgozás megjelenésével új fejezetéhez érkezett. Az eddig alkalmilag használt források rendszerbe foglalva új dimenziókat tárnak fel. Külföldi egyetemjárási szokások, a diákok szociális kapcsolati hálója, műveltségi elemek, eddig ismeretlen vagy hézagos életutak rajzolódnak ki előttünk. Az újonnan felfedezett forrásokban sok névtelen, hazája iránt elkötelezett litterátus-peregrinus neve bukkan fel, akiknek kultúraközvetítő szerepét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Ezek az emberek világot láttak, belekerültek az európai kulturális főáramlatba. Az albumbejegyzésekből jól látható, hogy kapcsolatot teremtettek a kor neves személyiségeivel, filozófusokkal, tudósokkal, orvosokkal, pedagógusokkal. Voltak Freysmuthhoz hasonló „szürke eminenciások”, de voltak olyanok, akik tankönyveket írtak, generációkat neveltek ebben a szellemben, publikáltak külföldi és általuk alapított hazai folyóiratokban. A levelezési hálókön keresztül napra készen tudtak a külföldön megjelent legújabb könyvekről, tudományos és a politika áramlatokról. Tették mindezt azért, hogy a megszerzett szellemi tőkét az ország kulturális és gazdasági fejlesztésébe investálják.

Irodalomjegyzék

- IAA: *Inscriptiones Alborum Amicorum, 16-18. századi hungarika jellegű albumbejegyzések adatbázisa*. Latzkovits Miklós (szerk.) 2003-2017, <https://doi.org/10.14232/iaa>
- EBEL, W.: *Catalogus Professorum Gottingensium 1734-1962*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1962.
- JÓNÁCSIK L.: *Miszellen aus der Stammbuchforschung in der Ungarischen Széchényi-Nationalbibliothek Budapest (OSzK) In Jónácsik - Lökös – Berzeviczy [szerk.]: Mitteleuropäischer Kulturraum: Völker und religiöse Gruppen des Königreichs Ungarn in der deutschsprachigen Literatur und Presse*. Berlin, 2015. 93-126.
- KOSÁRY D.: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest, Akadémia, 1983.
- LÖKÖS, P.: *Ein autographes Stammbucheintrag von Johann Martin Miller aus 1772* Magyar Könyvszemle (2007): 226-229.
- MARKUSOVSKY S.: *A pozsonyi ágostai hitvallású evangélikus lyceum története kapcsolatban a pozsonyi ágostai hitvallású egyház múltjával*. Pozsony, 1896.
- SELLE, G. von: *Die Matrikel der Georg-August-Universität zu Göttingen 1734-1837*. Leipzig, 1937.
- SZABÓ M.-SZÖGI L.: *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701-1849*. Marosvásárhely, 1998
- SZINNYEI J.: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest, 1891.
- TAR A.: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1694-1789*. Budapest, ELTE Levéltár, 2004.
- TÜTKEN, J.: *Privatdozenten im Schatten der Georgia Augusta. Teil I: Statutenrecht und Alltagspraxis*. Göttingen, Universitätsverlag, 2005.

Forrásjegyzék

EOL – Evangélikus Országos Levéltár, Ordinációs Gyűjtemény
HANS-SUB – Handschriften, Autographen, Nachlässe, Sonderbestände der
Niedersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
OL-HL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Helytartótanácsi Levéltár, C 41.
Peregrinatio acatholicae
OL C 933-934: Matrika narodených nemecka, mikrofilmen (eredeti: Státny Archiv
Bratislava, Fond Matriky, Cirkev Evangelicka angebarskeho zynania. 1261)
UAG – Universitätsarchiv Göttingen
UkSA: Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied. Matricula Scholae Psoniensis
Evangelicae, current at anno 1747 usque a anno 1835.

Képjegyzék

1. Freysmuth Johann inscriptioja öccsének, Josephnek emlékkönyvében. (IAA)
2. Freysmuth Joseph szillettje August Clemens von Schorlemer, hildesheimi kanonikus emlékkönyvében (BBA 50v)
3. Az egykori pozsonyi evangélikus líceum épülete ma (Bratislava, Konventa 15)
4. Freysmuth Joseph neve a pozsonyi matrikulában, 1752. (UkSAV: Matricula Scholae Psoniensis Evangelicae)
5. Freysmuth Joseph úti engedélye
(OL Helytartótanácsi Levéltár, C 41, Lad. A. Peregrinatio Acatolica)
6. Freysmuth inscriptioja Leopold von Schreeb emlékkönyvében (IAA 8341)